

ТАНИЛЦУУЛГА

Төр-Иргэний хяналт шалгалтын тухай
/Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуулийн
шинэчилсэн найруулга/ хуулийн төслийн тухай

Нэг. Хуулийн төслийн зорилго, ач холбогдол

Монгол Улс 1995 онд Төрийн хяналт шалгалтын тухай анхны хуулийг батлан мөрдүүлсэн бол 2003 онд тус хуулийг шинэчлэн баталсан байна. Төрийн хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлэх нэгдсэн тогтолцоотой болсноор Мэргэжлийн Хяналтын Ерөнхий газар бий болж, хяналтын хүрээнд 112 хууль, 3600 гаруй дүрэм, журам, 4500 гаруй стандартын хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажилладаг байсан. Төрийн хяналтын тогтолцоог Монгол Улсын Засгийн газрын 2022 оны 12 дугаар сарын 21-ний өдрийн 469 дүгээр тогтоолоор Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газрын чиг үүргийг салбарын яамдын бүтцэд шилжүүлсэн.

Хяналт шалгалтын нийт 31 чиглэлийг 11 яам, 2 агентлаг, орон нутгийн захиргааны байгууллага хариуцан хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд нийт улсын хэмжээнд 1713 улсын байцаагч ажиллаж байна.

Хяналт шалгалтын нэгдсэн тогтолцоотой байх үе буюу 2021 онд 9,920 төлөвлөгөөт хяналт шалгалтыг төлөвлөж, үүнээс 6,319-г буюу төлөвлөгөөний 63%-г хийж гүйцэтгэж байсан бол 2025 онд 10,102 объектын 5,536-д буюу 54%-г төлөвлөгөөт хяналт шалгалтыг хийсэн байна. Үүнээс үзэхэд эрсдэлд тулгуурлан төлөвлөсөн шалгалтын тоо буурч, харин төлөвлөгөөт бус хяналт шалгалтын тоо, Зөрчлийн тухай хуулийн дагуу акт, торгууль ногдуулсан шийдвэрийн тоо нэг дахин нэмэгдсэн нь эрсдэлийг бууруулахад чиглэсэн цогц, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ хийгдэхгүй байгааг илэрхийлж байна.

Мөн төрийн хяналт шалгалтын нэгдсэн удирдлага, зохион байгуулалтгүй болсноор зарим хуулийн этгээдэд ирэх дарамт ихсэж, 2024 онд “Мэдээлэл холбооны сүлжээ” ХХК-д 37, “Монгол Шуудан” ХК-д 24, “Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ-т 33, “Сентрал Экспресс Си Эс” ХК-д 42 удаагийн хяналт шалгалт хийгджээ.

Түүнчлэн төрийн хяналт шалгалтын хүрээнд зөвлөн туслах, урьдчилан сэргийлэх чиг үүргээ алдаж, торгох, албан шаардлага тавих хэлбэр давамгайлж байна. Ерөнхий сайдын 2024 оны 01 албан даалгаврын хүрээнд байгуулагдсан Хяналт шалгалтын давхардлыг судлах, шалтгаан нөхцөлийг арилгах чиг үүрэг бүхий ажлын хэсгийн ажлын хүрээнд түүврийн аргаар асуулгын судалгаа явуулсан бөгөөд судалгаанд оролцсон байгууллагын 70 гаруй хувьд нь хяналт шалгалтын мөрөөр арга хэмжээ тооцсон бөгөөд соён гэгээрүүлэх, мэргэжлийн зөвлөгөө үзүүлэх үйл ажиллагаа үндсэндээ хийгдээгүй байна.

Үүнээс гадна хүнсний аюулгүй байдал, эмийн чанар, хүрээлэн буй орчны

аюулгүй байдлын хяналтыг хэд хэдэн байгууллагад хариуцан өөр өөр агуулгаар дүгнэлт гаргадаг, нэгдсэн мэдээллийн системгүй хяналт шалгалт нь үр ашиггүй, олон улсын сайн туршлагад нийцэхгүй байна.

Сүүлийн 6 жилд үйлдвэрлэлийн осол, хурц хордлогын 2871 тохиолдолд нийт 3031 хүн өртсөн байна. Үүнээс 2831 нь үйлдвэрлэлийн ослын, 40 нь хурц хордлого байгаагаас осол, хурц хордлогын тоо 2022 онд 395 бол 2025 онд 747 болсон байна. Хяналт шалгалтын нэгдсэн тогтолцоотой байх үеэс ойролцоогоор нэг дахин өссөн үзүүлэлттэй байна.

Эдгээр нөхцөл байдал нь төрийн хяналт шалгалтын үндсэн зорилго болох иргэдийн аюулгүй байдал, нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах чиг үүргийг сулруулж, нөгөө талаас бизнес эрхлэхэд хүндрэл учруулж байна.

Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуулийн хэрэгжилтэд хийсэн үнэлгээгээр /2021он/ “Хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээний судалгааны дүгнэлтэд тусгагдсан хяналт шалгалтын тогтолцоо, ангилал, төрөл, хэлбэр, түүнийг хэрэгжүүлэх нийтлэг үндэслэл, журам, нэр томъёоны агуулгын талаарх давхардал, хийдэл, тодорхой бус зохицуулалт, хууль хоорондын зөрчлийг арилгах, мэргэжлийн хяналтын байгууллага, улсын байцаагчийн бүрэн эрх, чиг үүргийг боловсронгуй болгож, шалгуулагч этгээдийн эрх, үүргийг баталгаажуулж, төрийн хяналт шалгалтын үр нөлөөг сайжруулах чиглэлээр Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуулийг шинэчлэн найруулах шаардлагатай байна. Хяналт шалгалтын “тандалт судалгаа”, “зөвлөн туслах”, “хяналт шинжилгээ”, “урьдчилан сэргийлэх шалгалт” зэрэг шинэлэг төрөл хэлбэрүүдийг болон улсын байцаагчийн хяналт шалгалттай холбоотой үйл ажиллагааны стандартыг байгууллагын журмаар тогтоон хэрэгжүүлж байгааг хуульчлах нь зүйтэй.” хэмээн дүгнэсэн байна.

Статистик мэдээллээс үзэхэд Төлөвлөгөөт хяналт шалгалтыг 2023 онд 10992, 2024 онд 8121, 2025 онд 8255 тус тус хийсэн бол төлөвлөгөөт бус хяналт шалгалтыг 2023 онд 14019, 2024 онд 23928, 2025 онд 23367 тус тус хийсэн байна. Үүнээс үзэхэд, төлөвлөгөөт бус хяналт шалгалтын тоо эрс нэмэгдсэн буюу хяналт шалгалтыг төлөвлөж хийдэг байдал багассан гэж үзэхээр байна.

Түүнчлэн төрийн хяналт шалгалтын явцад хэрэгжүүлэх ажиллагааны үндэслэл, журмыг Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуулиар тодорхой зохицуулаагүй, салбарын хуулиудад тодорхойлсон байдал нь харилцан адилгүй өөр өөр стандарт тогтоох, хуулийн зохицуулалтаас давсан хязгаарлалтыг бий болгож, хяналт шалгалтын ажиллагааг хүн, хуулийн этгээдийн эрхийг хэт хязгаарласан хэлбэрээр хэрэгжүүлэх боломжийг олгож байгаатай холбоотой байна.

Иймд дээр дурдсан хууль зүйн болон практик хэрэгцээ, шаардлагыг үндэслэн олон улсын сайн туршлага, эрх зүйн шинэчлэлтэй уялдуулах зорилгоор Төрийн хяналт шалгалтын тухай хууль/Шинэчилсэн найруулга/-ийн төслийг боловсрууллаа.

Хоёр.Хуулийн төслийн боловсруулалт

Хуулийн төслийг боловсруулахтай холбогдуулан Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 51 дүгээр зүйлд заасны дагуу Төрийн хяналт шалгалтын тухай хууль (2003 онд) -ийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийж, дүгнэлт гаргаж байна. Мөн бусад орны туршлага, сайн жишгийг судлах зорилгоор Бүгд Найрамдах Хорват Улс, Словани Улс, Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс зэрэг гадаад улсын эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан судалсан болно.

Хуулийн төслийн боловсруулалтыг хуульчдаас бүрдсэн Ажлын хэсэг гүйцэтгэж, дээр дурдсан үнэлгээ болон судалгааны дүгнэлт, зөвлөмжийг хуулийн төсөл боловсруулахад ашиглалаа.

Түүнчлэн хуулийн төслийн боловсруулалтын явцад салбарын хяналтын улсын байцаагч нартай уулзаж, үүсэж буй асуудал, бэрхшээлүүдийн талаар санал авсан бөгөөд мэргэжлийн байгууллагын төлөөллийг оролцуулсан уулзалт ярилцлага, хэлэлцүүлгийг зохион байгуулж, холбогдох саналыг авч ажилласан болно.

Тус хуулийн төсөлтэй холбогдуулан 2003 онд батлагдсан Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуулийг хүчингүй болсонд тооцох болон хууль хоорондын нэр томъёоны болон зөрчил, хийдлийг арилгах зорилгоор Зөрчлийн тухай хууль болон Зар сурталчилгааны тухай тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн халамжийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Өрсөлдөөний тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Таримал ургамлын үр, сортын тухай тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авах тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай зэрэг холбогдох 83 хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг тус тус боловсрууллаа.

Гурав. Хуулийн төслийн бүтэц

Төр-Иргэний хяналт шалгалтын тухай /Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга/ хуулийн төсөл нь 9 бүлэг, 49 зүйлтэй бөгөөд хуулийн төслийг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлд заасан хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тавигдах шаардлагад нийцүүлэн боловсруулсан.

Төрийн хяналт шалгалттай холбоотой нийтлэг харилцааг энэ хуулиар зохицуулахаас гадна Засгийн газар, төрийн захиргааны байгууллагаас тодорхой чиглэл, салбарын хүрээнд зохион байгуулах хяналт шалгалтын үйл ажиллагааг энэ хуульд нийцсэн байхаар тусгасан.

Иймд Төр-Иргэний хяналт шалгалтын тухай /Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга/ хуулийн төслийн нийтлэг зохицуулалт нь төрийн хяналт шалгалтын үйл ажиллагааг хараат бус, бие даасан, хөндлөнгийн нөлөөллөөс ангид, хуулийн дагуу ил тод, нээлттэй, шуурхай хэрэгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх ач холбогдолтой.

Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн зорилго нь эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтыг хийж хэрэгжүүлэх, улсын байцаагч нь акт, торгуулиар бизнесийн үйл ажиллагааг “төрийн хяналт шалгалт” нэрийдлээр хясан боогдуулдаг байдлыг таслан зогсоож, хяналтын төрлийг оновчлох, иргэдийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг хангах, хяналт шалгалтын дарамтыг бууруулж, давхардсан хяналт шалгалтыг арилгах, зарчмыг баримтлах юм.

Дөрөв. Хуулийн төслийн онцлог зохицуулалт

Төр-Иргэний хяналт шалгалтын тухай /Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга/ хуулийн төсөлд дараах онцлог зохицуулалтыг шинээр тусгасан болно:

1.Хуулийн төсөлд хүн, хуулийн этгээдийн ашгийн болон ашгийн бус үйл ажиллагааны улмаас хүний эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, хөдөлмөрлөх, сурч, боловсрох эрх зөрчигдсөн эсэх, эсхүл зөрчигдөх эрсдэл үүсэж байгаа эсэхэд төр, төр-иргэний хяналт тавьж, нийтийн эрх, ашиг сонирхолыг хамгаалахаар чиглүүлэн тодорхойлж, төрийн хяналт шалгалтыг эрсдэлийн үнэлгээнд суурилсан, зөвлөн туслах, урьдчилан сэргийлэх зарчимд тулгуурлан хэрэгжүүлэхээр тусгасан.

2.Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолтыг шинээр томъёолон, хяналт шалгалт, шалгалтын хоорондын зааг ялгаа, эрсдэлд суурилсан шинжилгээт шалгалт, хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлэх байгууллагыг тодорхойлсон.

3.Төрийн хяналт шалгалтын төрөл, түүнийг хэрэгжүүлэх арга, хэлбэр, хяналтыг хэрэгжүүлэх нийтлэг үндэслэл, журмыг тогтоосон.

4.Эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтын тогтолцоог бий болгосон.

Улсын байцаагч нь хяналт шалгалтын удирдамжийн хүрээнд батлагдсан хяналтын хуудасны дагуу тухайн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, объектын эрсдэлийг үнэлж, үүнтэй уялдуулан холбогдох шийдвэрийг гаргахаар тусгасан. Ингэснээр хүн, хуулийн этгээд нь өөрийн эрсдэлийн үнэлгээнд суурилсан шийдвэрийн хүрээнд холбогдох арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэн болзошгүй эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх нөхцөл бүрдсэн.

5.Нэгдсэн тогтолцоо, төвлөрсөн удирдлагатай хяналт шалгалтын тогтолцоог бий болгож, хяналт шалгалтын иж бүрэн, цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлэх боломжийг бүрдүүлж хуульчилсан. Энэ хүрээнд нэгдсэн шинжилгээт шалгалтыг хэрэгжүүлэх Үндэсний лавлагаа лабораторийг нэгдсэн тогтолцоонд хамааруулж, эрх зүйн үндсийг тодорхой болгоно. Түүнчлэн, зарим чиглэлийн хяналт шалгалтыг мэргэжлийн холбоо, төрийн бус байгууллагаар гүйцэтгүүлж болохоор тусгасан.

6.Хүн, хуулийн этгээдийг шалгах хүрээ, хязгаарыг тодорхой болгож, шалгуулах болсон үндэслэл, шалтгааныг мэдэх боломжийг тусгасан.

7.Төр ямар үед хяналт шалгалтыг зохион байгуулах талаар тодорхой тусгасан. Тухайлбал, хэрэглэгчийн үнэлгээнд суурилж тандан судалгаа, эрсдэлийн үнэлгээ хийх, иргэдээс ирүүлсэн өргөдөл, гомдол, санал зэргийг үндэслэж хүний эрүүл мэнд, аюулгүй байдалд эрсдэл учирсан тохиолдолд газар дээр нь хяналт шалгалт зохион байгуулах зохицуулалтыг тусгасан.

8.Хяналт шалгалтын болон зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааг зааглан ялгасан. Өөрөөр хэлбэл тус хуулийн зохицуулах харилцааг Зөрчлийн тухай хуультай давхардуулахгүй байхаар зохицуулсан. Өөрөөр хэлбэл, тус хуулийн үйлчлэх хүрээ, хязгаар нь Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуульд заасан ажиллагаа эхлэхээс өмнөх үйл ажиллагаа хамааруулж тусгасан.

9.Хяналт шалгалтын мөрөөр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ нь үе шаттай болсон. Тухайлбал, хяналтын хуудасны эрсдэлийн үнэлгээгээр бага эрсдэлтэй гэж дүгнэгдвэл зөвлөмж, дунд эрсдэлтэй гэж дүгнэгдвэл албан шаардлага, их эрсдэлтэй гэж дүгнэгдвэл Зөрчлийн тухай хуульд заасан арга хэмжээ авах зэрэг шат дараалсан арга хэмжээг авснаар хүн, хуулийн этгээдэд үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, үйл ажиллагаагаа эрхлэн явуулахад саад бэрхшээл, дарамт үзүүлэх бус, алдаа, зөрчлийг арилгах боломж олгох нөхцөлийг бүрдүүлсэн.

10.Хяналтын байгууллагын чиг үүргийн хэрэгжилтийг сайжруулах зорилгоор үйл ажиллагааны хяналтын хэлбэрийг өргөжүүлэх, хяналт шалгалтын үйл ажиллагааны уялдаа холбоог зохицуулах зорилгоор мэдээллийн нэгдсэн санг бүрдүүлсэн. Түүнчлэн, уг мэдээллийн сангаар дамжуулан хүн, хуулийн этгээдийг мэдээллээр хангагдах боломжийг бий болгосон.

11.Төр-Иргэний хяналтын тогтолцоог бий болгох бөгөөд Олон нийтийн хяналтын зөвлөлөөр дамжуулан хэрэгжүүлсэн. Уг зөвлөл нь олон нийтийн болон хэрэглэгчийн үнэлгээний тайланг нэгтгэх, санал өгөх, үнэлгээ, судалгаа хийх, зөвлөмж боловсруулах, зөвлөн туслах үйл ажиллагааг үзүүлэх гэх зэрэг чиг үүргийг хэрэгжүүлж ажиллахаар тусгасан.

---oOo---